

SLƏNQ SÖZLƏRİN KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNDƏ İSTİFADƏSİ

Dil situasiyası elə vəziyyətdə inkişaf edir ki, kütləvi informasiya vasitələrinin ədəbi dilə təsiri getdikcə artır. Ədəbi dil normalarını və nitq mədəniyyətinin göstəricilərinin formalaşması danışıq dili əsasında baş verir və bunun ən bariz nümunəsi kütləvi informasiya vasitələrinin dilidir. Milyonlarla insan kivi-köməvi ilə ünsiyyətə girir, məlumat alır və geniş fikir mübadiləsi aparırlar. Bunun nəticəsində insan hər gün yeni anlayışlar, yeni fikirlər öyrənir. Cəmiyyət həyatında kommunikativ prosesin genişlənməsi, bu prosədə sosial məzmunun dəyişməsi medianın köməyi ilə reallaşdırılır. Müasir insanın media ilə təması onun sosial məzmununu gücləndirir və davamlı məlumatla təmin edir. Cəmiyyət həyatında önəmli yer tutan media, ayrılıqda hər bir fərdi, bütövlükdə isə cəmiyyəti bütün dünya ilə qovuşdurur [3, s. 46-52].

Müasir yaşadığımız bu əsrdə elm, texnologiyanın inkişafı dilin də inkişafına səbəb olur. Bu, həm də dildən istifadə imkanlarına da təsir etmişdir. Otuz-qırx il bundan əvvəl yaşayan insanla müasir dövrün insanı arasında nitqində anlaşılmaqlar yarana bilərdi. Bunun bariz nümunəsi kimi dilin leksik fondunda gedən prosesləri: yaranan yeni sözləri və ya dildən çıxan sözləri misal göstərmək olar. Dildəki dəyişikliklər və onların sürəti daha çox xarici təsirlərdən, xüsusilə sosial inkişafdan asılıdır. İki böyük sosial partlayış olan inqilab və restrukturizasiya (yenidən qurulma) nəinki xalqa, eyni zamanda dilə də təsir edir.

Ümumi dildə gedən proseslərlə bərabər, kütləvi informasiya vasitələrinin leksik fondunda tədqiqatçılar iki xarakterik xüsusiyyəti vurğulayırlar: ədəbi və danışıq dilində alınma sözlərin jarqonlaşmasını, vulqarlaşmasını və başqa dillərdən borcalma prosesinin sürətlənməsini.

Xarici dillərdən borcalma prosesinə gəldikdə, bəzi alimlər bunun səbəbini təbii formada qarşılıqlı mədəni əlaqələrin olmamasında görürlər ki, bu alınmaların “eybəcər” formada köçürülməsinə və ya kalkalaşdırılmasına gətirib çıxarmışdır.

Əvvəllər kütləvi informasiya vasitələrinin bu cür alınmalarla “tıxanması” na daha ciddi yanaşılsa da, hal-hazırda dillərin, mədəniyyətlərin inteqrasiyası, elmin, texnikanın məhz yüksək inkişaf etmiş ingilisdilli ölkələrdə daha qabaqcılığı yeni adların həmin dillərdə yaranması ehtimalını artırır, istər-istəməz başqa dillərdən keçən yeni anlayışlara ad qoymağa macal tapmamış, yeni anlayışlar dilə daxil olur. Həqiqətən də ingilis dilindən söz axını sürətlənməyə başlayıb. Bu axınla birgə dilin tərkibi də dəyişməyə başlayır. Bəzilərinin fikrincə, bu, dildə zənginləşməyə gətirir, bəziləri isə əksinə bunu zənginləşmə deyil, dildə ağırlaşma, “xaos” adlandırırlar. Bu dəyişikliklərin səbəbi nədir? Bunu ölkələrarası sərhədlərin açılması, mədəniyyətlərin inteqrasiyası və başqa səbəblərlə əlaqələndirmək olar. Lakin bir məqam da vardır ki, hər gün yeni anlayışlar formalaşır və onları adlandırmaq lazım gəlir. Biz artıq bu yeni anlayışları qəbul edib adlandırana qədər daha yeniləri yaranır. Dilimizdəki həmin yeni anlayışları ifadə edən alınma sözlərə qarşılıq tapmağa, belə desək, bəzən vaxt olmur, bəzən də heç qarşılığını düzgün ifadə edəcək söz olmur, ya da həddindən artıq uzunçuluğa gətirib çıxarır. Məsələn, müasir iqtisadiyyat, texnologiya sahəsində gedən yeniliyi nümunə gətirmək olar.

Slənq, dilin yeni və ya artıq mövcud olan sözlərinin yeni məna qazanmış, müxtəlif qrup (peşəkar, ictimai, yaş və s. xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən) şəxslər tərəfindən istifadə edilən xüsusi layıdır.

Jarqon, arqo, vulqarizmlərdən fərqli olaraq, slənqlərdən hər hansı yaş və peşəkarlıq əlamətinə görə müəyyən qruplarda birləşən savadlı şəxslər də öz nitqlərində istifadə edirlər və onların istifadəsində məhdudluğu qoyulmur, terminizasiya prosesində iştirak edir, istifadə olunmasında məqsəd gizlilik, məxfilik yaratmaqdan çox, uzunçuluğun qarşısını almaqdır.

Adətən, bu söz və ifadələr də müxtəlif qrup şəxsləri müəyyənləşdirməyə və ya fərqləndirməyə imkan verir. Məsələn, gənclər arasında işlədilən slənqlər.

Slənqlərin istifadəsinə qəti sədd qoyulmur, onlar dilin canlı inkişafını əks etdirir.

İngilis leksikoqrafiyasında “slənq” termini XIX əsrin əvvəllərində geniş istifadə olunmağa başlanılmışdır. Sözlərin etimologiyası mübahisəlidir. Slənqlərin öyrənilməsi ingilisdilli mədəniyyətlərin təsiri ilə olmuşdur. Amerikalı dil nəzəriyyəçiləri Ceyms B. Qrinouf və Corc Laymən Kitrəç slənqi bu cür xarakterizə edirlər: “Slənq, ədəbi dildən kənarında duran və adətən, bədii dilin vasitəsi ilə ən yüksək cəmiyyətlərə yol açmağa çalışan sözlərdir”.

Adətən, bu söz və ifadələr də müxtəlif qrup şəxsləri müəyyənləşdirməyə və ya fərqləndirməyə imkan verir. Məsələn, gənclər arasında işlədilən slənqlər.

Slənqlərin istifadəsinə qəti sədd qoyulmur, onlar dilin canlı inkişafını əks etdirir.

Slənq termini adı altında müəyyən qrup insanlar arasında qeyri-rəsmi danışıqda istifadə olunan söz və ifadələr nəzərdə tutulur. Slənq dildə olan hər hansı ümumişlək söz və ifadə də ola bilər, lakin onlar kontekst daxilində yeni mənaya yiyələnmişdirlər, yeni söz və ifadə də ola bilər, iki və daha artıq sözün birləşməsi ola bilər. Bu sözlər ətrafdakıları yanılda, çəşdirə bilər, slənqlər ümumi anlayışları yeni çalarlıqda təmin etdiyi üçün dilin təkamülündə vacib funksiyaları yerinə yetirir. Özünün ilkin təsdiqlənmiş variantlarında slənq aşağı və hörmətsiz insanların leksikonu kimi tanınırdı. XIX əsrin əvvəllərində bu sözlər yalnız aşağı zümrəyə məxsus leksikon kimi deyil, sadəcə ədəbi dilin normalarından kənar dil vahidi kimi izah olundu. Sözlərin mənşəcə skandinav dillərinə aid olduğunu irəli

¹² Azərbaycan Dillər Universiteti, müəllim, konulyamemmedli@gmail.com

sürənlər vardır. Slənq sözünün norveç dilində “slengenavn”dan formalaşması ehtimalını bildirirlər, mənası isə ləqəb deməkdir. Lakin bu variant Böyük Oksford lüğəti tərəfindən qəbul edilmədi.

Böyük Oksford lüğətində slənqin təsnifatı bu cür verilir:

- a) bu aşağı təbəqəyə mənsub insan qruplarının istifadə etdiyi xüsusi sözlərdir, vulqar və aşağı dildir.
- b) müəyyən təbəqə və yaş dövrlərinə görə birləşən şəxslərə məxsus jarqondur (burada slənq, aşağı təbəqənin dili deyil, müxtəlif və istənilən qrup insanların istifadə etdiyi sözlərdir).
- c) savadlı şəxslərin ədəbi dilindən aşağı hesab olunan danışiq dili və özündə məxsusi mənalar qazanan yeni söz və ifadələri birləşdirən sözlər.

Sosial media saytlarında istifadə olunan çox sayda akronim və abreviaturlar əmələ gəlmişdir. Bəzi hallarda bunlar dilin lüğət tərkibini zənginləşdirir. Bəziləri dildən çıxır. Bəziləri isə dildə bir müddət istifadədən sonra köhnəlir.

KİV-də slənqlərin istifadəsi aşağıdakı amillərlə bağlıdır:

1. Slənqin ekspressiv çalarlığı ilə məlumat alanın diqqətini cəkmək;
2. Qısa və ətraflı şəkildə, yəni az sözlə çox informasiya vermək;
3. Neqativ informasiyanı üstüörtülü şəkildə məlumatı ötürmək və s.

Ekspressivlik elementi kimi slənq poeziyada da istifadə edilir. Slənqlərin mənası çox zaman beynəlmiləl xarakter daşıyır. Publisistik mətnlərdə tənqidi, ironik mənalar ifadə edə bilər.

Slənqlərin əmələgəlmə yollarından ən məhsuldarı başqa dillərdən alınan sözlər hesabınadır: qeymer, vuzer və s. İkincisi, sözün məcazlaşması hesabına: hippı–uzun, düz saçlı mənasında və s. Arqotizmlərdən, jarqonlardan varanması hesabına: atmaq – oğurlamaq və s. Söz köklərinin qısalması hesabına: pro–profesional, uni–universitet, net–internet və s. Sözün mənasının daralması hesabına: bəvənmək (like) –sosial şəbəkə istifadəçilərinin paylaşıqları məlumatları bəvənmə və s. Abreviaturlar hesabına: Mojo–mobil jurnalistika qısaca olaraq bu cür adlanır və s. İki və daha artıq sözün birləşməsi hesabına: underground (veraltı), taq eləmək, təkərə düşmək, blokbaster və s. Akronimlər hesabına: DM (Direct Message)–bu, şəxsi ismaric qutunla birbaşa əlaqə saxlanması deməkdir və s.

Slənq normativ formadan uzaqlaşma yaradır. Slənqlərdə sözün ümumi semantik dəyişikliyinə rast gəlinir. Slənq qazandığı yeni semantik mənanı özü ilə birgə daşıyır. Slənqlərin inkişafı nitq prosesinin spontan, canlı və yaradıcı pilləsində baş verir.

Onların bəziləri isə slənqin bəzi cəhətlərini, yəni qrup üzvlərinə, müəyyən sosial qruplara aid olma xüsusiyyətini itirərək, ümumdilə keçə bilər. Slənq müəyyən bir qrupla əlaqələndirilməklə, həmin qrupun üzvü olan şəxsləri müəyyənləşdirməyə də yardımcı olur. Slənq sosial sahəni cərcivələndirir. Slənqlər bizi müəyyən bir qrupun üzvü kimi identifikasiya edir. Hər hansı slənqlərdən istifadə konkret qrupun üzvlərini bir-biri ilə əlaqələndirir.

Tez-tez fərqli submədəniyyətlərdə üzvlər özlərinin slənqlərini formalasdırır. Bunun əsas məqsədi özlərinin müəyyən bir qrupun üzvləri kimi qəbul etdirmələri, bəşqalarını, “vad” ları özlərindən uzaqlaşdırmaqdır. Slənqlərin bəzi submədəniyyətlərdə istifadəsi o qədər vacib və həssasdır ki, bu onların arasında problemlərə qədər gətirib çıxara bilər.

Məsələn, “Skinhedlər, skinlər” ingilis dilindən tərcümədə (skinheads) skin – dəri və baş mənalarını verir. Skinhed neonasizm ideyasının tərəfdarı olan gənclərdən ibarət submədəniyyətin toplum adıdır. Submədəniyyət elə yarandığı müddətdən tamamilə apolitikdir. Burada nə solçu, nə də sağçı siyasi baxışlar üstünlük təşkil edir.

“Ceyk deyir ki, onun valideynləri *skinhed* yolunu tutduğuna görə özlərini günahkar hiss edir:

–Bəzən anam deyir ki, mənə düzgün tərbiyə versəydi, mən *skinhed* olmazdım” [10].

Submədəniyyətlər qarşıdurmalar yaradır, bu qarşıdurmalar özü də standartların ziddinə gedən proses kimi qiymətləndirilir. Bu ziddiyyətlər də öz növbəsində slənqlərə təsir edir.

Başqa xəbər saytında submədəniyyətə məxsus slənqə aid nümunə: “Tokionun Haracuku adlanan hissəsində siz qeyri-adi, qəribə və maraqlı geyim tərzləri ilə qarşılasa bilərsiniz. *Haracuku* anime və J-rock (“*J*” “*Yaponiya*” *sözünün ingiliscəsinin ilk hərfi*) qruplarını kospley edənlərdən tutmuş, qotik, pank və eləcə də fərdi, maraqlı üslubda geyinən gənclərin doğma yeri hesab olunur. Son illər Haracukuda ilk baxışda sanki zədələnmiş gənc qızların sayı çoxalıb. Onlar başlarını sarğı materialı ilə sarıyır, bir gözlərini plastrla örtürlər. Bu o demək deyil ki, onlar qəzada və ya dövişdə varalanıblar. Sadəcə olaraq bu, nisbətən açıq-saçıq geyinən Haracuku xanımlarının yeni dəbidir. Bu cür tərz *keqadoru* və *va keqadoru* (varalı idol) adlanır” [11].

Məsələn, tay tele-serialları *lakorn*, koreya və yapon tele-serialları *dorama* şəklində adlandırılır. *Kawai* (*kawai*) yapon sözü olub, əvvəllər vəziyyəti gəlmək, acımaq anlamında istifadə edilsə də, müasir dövrdə sevimli, xoşagəlimli mənalarını ifadə edən slənq kimi nəinki Yaponiyada yaşayan gənclərin, hətta şərq ölkələrinin mədəniyyətləri ilə maraqlananların da dilində istifadə olunmaqdadır.

Mashup (ing. mash-up) musiqi kompozisiyalarını qarışdırmaq. İki və daha artıq bəstənin hər hansı bir hissəsinin başqa bir bəstənin uyğun bir hissəsinə birləşdirilməsi ilə yaranan, orijinal olmayan musiqi bəstələridir. *Cover* (ing. cover– örtmək) müəllifi olan musiqi bəstələrinin digər həvəskar musiqiçilər tərəfindən yeni formada, özünəməxsus tərzdə ifa olunmasıdır.

Slənqlərdən bəzən mediada yumoristik, əyləncəli məzmun formalaşdırmaq üçün istifadə olunur. Məsələn, *mem* (yunan. meme) bir nəsilədən başqa nəsilə genetik olaraq deyil, imitasiya, öyrətmə yolu ilə ötürülən mədəni informasiyalardır. “Mem” termini yunan dilindən tərcümədə oxşarlıq mənasını verir. Son dövrlər internetdə gənclər arasında bu termindən çox sürətlə yayılan və populyarlıq qazanan sözü, ifadəni, görüntünü bildirmək üçün istifadə

olunur. İnternet mem və ya İnternet fenomen—internetdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində bir necə gün ərzində məşhurlaşmış şəxs, heyvan, hadisə, video, əşya, şəkil və s. deyilir. İnternet fenomenlər və ya internet memlər əsasən müəyyən internet saytlar və Youtube, Facebook və Twitter kimi sosial şəbəkələr vasitəsi ilə məşhurlaşmalar bura daxildir [12].

Memlər mediada tanınmaq üçün də çox güclü alətdir və ifadə arealımızı genişləndirir. Yəni memlər həm də siyasi, ictimai silaha çevrilir.

“Memlərdən Qərb siyasətini tənqid etmək üçün çox istifadə edirlər. Xüsusilə Trump seçkiləri ərəfəsində və Brexit (Britaniyanın Avropa İttifaqını tərk etməsi ilə bağlı referendum) vaxtında çox məzəli olmaqla bərabər tənqidi memlər viral yayılmağa başlamışdı” [13].

“Twitter istifadəçiləri digər sosial şəbəkələrdən öz tərzləri ilə seçilir. Bu günə qədər yazılmış ən gülməli *tvit*lərdən bəzilərinə sizlərə təqdim edirik” [14].

“Belə ki, Twitter –də 811 min izləyicisi olan McAfee bir *tvit*ni 105 min dollara necə sata biləcəyindən danışmış. O, kriptovalyuta ilə bağlı The McAfee Crypto Team adlı veb -sayt yaratdığını da deyib” [15].

“Tuneldə ilan” anlayışı qarşılıqlı tərəddüdlərinin dar hədləri çərçivəsində birgə tərəddüd edən valyuya məzənnəsi rejimi olan “Avropa valyuta ilanı” rejimi Avropa iqtisadi birliyi ölkələri tərəfindən təqdim olunmuşdur.

“Vəziyyətdən çıxış yolunu tapmaq cəhdi 1972-ci ilin martında *tuneldə ilan* vasitəsilə bas vermişdir. İlan—Avropa valyutalarının dəyişmələrini bir-birlərinə nəzərən bağlayan mexanizmi ifadə edir və bu mexanizm, həmçinin *ilanın* dollara nəzərən dəyişmələrinin məhdudiyətlərini müəyyənləşdirirdi” [16].

Bu gün siyasətçilər yalnız öz siyasi baxışları ilə deyil, həm də nitqləri ilə fərqlənirlər. “Dil (nitq) portretləri” siyasətçilər üçün onların obrazlarının bir hissəsi hesab olunmaqla yanaşı, eyni zamanda, siyasi kompaniyalarda onların silahıdır, hətta tənqid, parodiya hədəfi kimi seçilməsində rol oynayır. Əvvəllər siyasi xadimlərin təhqiramiz ifadələrdən və s. istifadə etməsi qeyri-rəsmiliyi və “güc” ün rəmzi kimi hesab olunurdu. Bu gün isə publisistik nitq individuallığın təəcəssümü olmağa başlamışdır. Nitqdə individual fərq sosial fərqdən daha üstə çıxır.

Mediada tənqidedici, ifşaedici manevr kimi slənqlərdən istifadə olunur. Məsələn:

“*Jdun*, ukraynalıların əksəriyyəti kimi, deputatların işə gəlməyini gözləyir. O, da Nazirlər Kabinetindən keyfiyyətli dəyişikliklər gözləyir. Onun səbri elə də çox deyil. Elə vaxtı da” [17].

Jdun və ya *Ждун* (“Homunculus Lokodontus”, mənası insanabənzər fil deməkdir) daha çox “Gözləyən” adı ilə məşhur bu mem 2016-cı ildə holland rəssam Marqrit van Brifort tərəfindən yaradılmış və heykəl görünüşcə gözləmə otağında stulda oturan dəniz fili başlı boz rəngli varlığa bənzəyir. Heykəl ilk dəfə rus turistlərinin diqqətini cəlb edir və sosial media istifadəçilərinin marağına səbəb olur.

Çox vaxt jurnalistlər, bloqqlər kütləvi informasiya vasitələrində bu slənqlərin verdiyi əlavə mənalara izah edirlər. Bu nəinki sözün mənasının anlaşılmasına gətirir, həmçinin kommunikativlikdə çətinlik törədir.

Grexit (Greece və ya Greek + exit) – Yunanıstanın Avrozonadan çıxışı.

Eurogeddon (Europa+armageddon)—Avropada olduqca təhlükəli iqtisadi, siyasi və ya hərbi böhran.

Pullitican (pull+political) – nüfuzlu siyasi xadim, Obamacon (Obama konservativ)—2008-ci ildə Demokratik namizəd B.Obamanı dəstəkləyən mühafizəkar seçici.

Bəzi siyasi akronim slənqlər özünəməxsus fonetik formasına görə fərqlənərək omofonlarının əlavə mənasını da ehtiva edirlər. RİNO (Republican in name only)—Respublika partiyasının üzvü, hansılar ki, çox mühafizəkarlardır. RİNO həmçinin “rhino” gərəgdən deməkdir. Bəzən siyasi slənq kimi gönüqalın, qaba mənasında istifadə olunur.

İnternet, texnologiya ünsiyyətin yeni forma və üsullarını yaradır. Hər gün həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilən sosial şəbəkələr, mobil əlaqələr nə qədər həyatımızı asanlaşdırsa da, özü ilə birgə fəsadlar da gətirir. Bu vasitələrdən bəzən informasiyamızı artırmaq, bəzən ətrafdakı insanlarla ünsiyyət qurmaq üçün istifadə edirik. Lakin heç də həmişə belə davam etmir. İnformasiya müharibəsi adı altında dezinformasiya və yalan məlumatlar yayılan saytların sayı getdikcə artır. Jurnalistin peşə etikasına yaraşmayan, yoxlanılmayan məlumatların yayılması hallarına artıq tez-tez rast gəlirik, sosial şəbəkələrdə isə mənbəyi bilinməyən, yalan informasiya və görüntülər çoxalır. Yalan, qurama olan bu hallar yeni terminologiyada “troll” adlandırılır və bu söz son illərdə internetdə ən çox istifadə olunan terminlərdəndir. “Troll” balıqçılıqla bağlı termin olub, ingilis dilində balıq tutmaq üçün istifadə olunan tilov (qarmaq), tilovun ucuna taxılan yem, suya tilov atıb balıq tutmaq mənalına gəlir. Skandinaviya mifologiyasında isə dağlarda, meşələrdə və yeraltı mağaralarda yaşayan, ətlə bəslənən, nəhəng, qorxunc varlıqlardır. İnternetdə isə “troll”lar həm mifologiya, həm də balıqçılıqdakı istifadənin “haqqını verərək” sosial şəbəkələrdə, bloqlarında, forumlarında, xəbər saytlarının sərh bölmələrində məskən tutublar.

“Dövlətlər və siyasətçilər sosial medianın gücünü gec dərk etsələr də, effektiv istifadə edirlər. Hökumətlər də troll profillərdən istifadə edirlər. 100 dostlu bir şəxs bir siyasətçi və ya hökuməti tənqid edərsə, 100 troll rəy gəlir. Troll profillərin məqsədi 100 dostlu şəxsə “həqiqəti” göstərmək deyil – həmin diskussiyanı oxuyan potensial 100 dostu təsir etməkdir. Trollar ABS və Rusiya basda olmaqla bir çox dövlət tərəfindən istifadə olunur. 2012-ci ildə Anonymous xaker qrupunun yaydığı məlumata görə, Rusiya hökuməti trollara 600 min rubla qədər məaa verir. Con Snowdenin də ABS Milli Təhlükəsizlik Agentliyi haqqında yaydığı məxfi məlumatlarda oxsar tətbiqdən bəhs olunurdu” [18].

Gənclərin sosial media vasitələri ilə ünsiyyəti zamanı vazıya və vaxta qənaət etmək üçün akronim slənqlərdən geniş istifadə olunur. Bunun başqa bir səbəbi isə sosial media vasitələrindəki SMS-də işarələrin məhdudiyəti ilə əlaqəlidir. Sosial əlaqə vasitələrində ismarıcların ötürülməsi üçün işarələrin sayına getdikcə məhdudiyətlər qovur, bu da istifadəçilərdən fikirlərini daha yığcam şəkildə ifadə etməyini tələb edir. Nəticədə, müxtəlif qeyri-adi qısaltmalar və

abreviaturalar nitqimizə daxil olur. Məsələn, Twitter sosial şəbəkəsində SMS isarələrini özündə birləşdirən tvitlər 140 isarə ilə məhdudlaşır. Bu zaman istifadəçilər üçün az isarə ilə çox informasiya paylaşmaq imkanı əldə edirlər. Nümunə üçün, wow (ing. way over wonderful)– nəvəsə təəccübləndə, sevinəndə emosiyaları ifadə etmək üçün, lqtm (lauging quitly to myself)– sakitcə öz-özümə gülürəm, tbt (throwback Thursday)– sosial mediada keçmiş paylaşmaları (postları) bildirmək üçün, lol (laughing out loud)– tərcüməsi yüksəkdən gülmək və ya yüksək səslə gülmək anlamına gələn bu akronim slənq sosial şəbəkələrdə gülüşü yazılı formada bildirmək üçündür.

Gənclər bəzən yalan əvəzinə, feyk sözünü istifadə edirlər.

“Cavanlarsa yalanı doğru kimi qələmə verməyə dəbdə olan sözlə, feyk adlandırılır. Kimsə başqasının fotosunu öz adına çıxaranda, həqiqi adını sosial şəbəkədə gizlədib özünü ləqəblə təqdim edəndə, yalançı adlarla yazıya şərhlər yazanda, reklam məqsədi ilə dəqiq olmayan xəbəri yaymaqla məşğul olanda bu səslənişi qərribə sözlü işlədirlər” [19].

Nomofobiya (nomophobia–phobia qorxu,təşviş, no mo isə no mobile phone (mobil telefonsuz) sözünün qısaltmasıdır. Nomofobik insan mobil telefonsuz narahat olan, təşvişə düşürlər. Twittature twitter və literatura sözlərinin birləşməsidir. Müxtəlif əşyalar üçün ad düzəldən şəxslərə müraciətlə deyilir.

Wexting– walking (gəzmə) və texting (mesajlaşma) sözlərinin qısaltmasıdır. Bu, mobil telefon aludəçiliyindən uzaqlaşma bilməyən və hətta gəzə-gəzə telefondan istifadə edən şəxslərə müraciətlə deyilir.

“Stalk” slənqi sosial media platformasındakı kiminsə hansısa bir hesabı araşdırması, nəzarət etməsidir. Bəzi insanlar təsadüfən qarşılarına çıxdıqları hesabları stalkarkən, bəzi insanlar isə öz istədikləri şəxslərin hesablarını stalklayırlar.

“Stalk edilməsinə stalklamaq, stalk edən şəxs isə stalker adlanır. Sosial medianın həyatımıza daxil olması ilə stalk kəliməsi daha çox işlənməyə başladı” [20].

Mətnə slənqlərdən adətən jurnalistlər, bloqqlar tərəfindən oxucuda və ya dinləyicidə maraq yaratmaq üçün istifadə edirlər. Çünki indiki dövrdə insanların marağını çəkmək bir o qədər də asan deyil, artıq şablon, klişe başlıqlar mətbuatda bir o qədər də diqqət çəkmir. Bunlardan istifadə mətnin daha qeyri-adi, cəlbedici olmasını təmin edir. Lakin yenə də unutmamaq lazımdır ki, biz kivi-də istədiyimiz sözləri yerli-yersiz, lazım oldu-olmadı istifadə etməməliyik. Bu dil normalarının, dil sütununun zəifləməsinə gətirib çıxara bilər.

Son illər gənclərin kompüter oyunlarına olan aludəçiliyi artmaq üzrədir. Bu özü də yeni söz və ifadələrin güclü axınına səbəb oldu.

GLHF–bir matça yaxşı şəkildə başlamaq. “Good luck have fun” ifadəsinin qısaltmasıdır. Adətən, oyunun əvvəlində komandasını və rəqiblərini sevindirmək üçün səsləndirilir. Flek–fərqli personaj sinifləri üçün oynaya bilən bir oyunçu, Ez katka–sənə qalib gələn oyunçu müvəffəqiyyətindən çox xoşbəxtdir və yüksək səslə qışqırır. Ez katka termini beynəlxalq kibernetik dilinə rus dilindən keçib və əcnəbilər üçün bir mem oldu. Çox yaxşı keçən və ya davam edən bir matç mənasına gəlir. Regroup–komandanın toplanması və venidən bölüsdürülməsi növbəti hücumun əvvəlkinə nisbətən daha uğurlu olması üçün edilən taktik manevidir. Yuzer (ing. user)–kompüter proqramlarının istifadəçiləri, doomer–kompüter oyunlarının həvəskarları anlamını verən internet slənq yaranmışdır. Oevmer–kompüter oyunlarında pəşəkər ovuncular məhz bu cür adlandırılır.

“Belə ki, siyasətçilər 18 yaş olmamış gənc qeymerlər üçün komendant saati tətbiq edəcək”[20].

C9 – bu termin Overwatcha “Cloud9” komandasının adından qısaltma olaraq gəldi. C9–Çətin anlar, qarşılaşmanın sonuna yaxınlaşırıq, demək olar, oyunun bitməsinə saniyələr qalıb. Yəqin ki, bu siyahımızdakı ən mənfi termdir, o vəziyyəti təsvir edir: matçın sonunda, yükü daşıyan komandanın birdən-birə yük əlindən çıxır. Adətən bu, məğlubiyyətə gətirib çıxarır: yük –Overwatch komandasını qazanmaq üçün son nöqtəyə gətirməli olduğu sevidir, onu daima rəqibdən almaq lazımdır. Komandanız son saniyədə onu tərkd edərsə – bütün səylər boşa çıxar [21].

Kompüter və informasiya texnologiyaları, musiqi və kino kimi sahələrinə o qədər yeni anlayışlar gəlmişdir ki, ingilis dilini bilmədən o sözlərin mənalarnı bilməkdə çətinlik varanır.

Oik (Geek) ingilis dialektlərinin birindən gəlmiş bu söz ilkin mənası “axmaq”, “səfeh”, öz xoşagəlməz hərəkətləri ilə seçilən şəxs kimi izah olunurdu. Geek (qik) hər hansı bir sahə ilə həddindən artıq (fanatik səviyyədə) maraqlanan şəxslər. Əvvəllər yüksək texnologiyalar ilə (kompüter, qadjetlərlə) maraqlananları qik adlandırırdılar. Həmçinin bu söz mediada yeni slənq terminin varanmasına gətirib çıxarmışdır. “Geek of the Week” (Həftənin qiki) ifadəsi mediada həftənin ən pis, xoşagəlməz xəbəri mənasını daşıyır.

Bloqbaster (ing. blockbuster) sözünün ilkin mənası kvartal dağıdan idi. İkinci Dünya müharibəsində Böyük Britaniyanın güclü hava bombalaması blokbaster adlanmışdır. Müasir dövrdə isə blokbaster slənqi çox məşhur və kommersiya cəhətdən uğurlu film, teatr məhsulu adlandırılır. Belə filmlərdə, adətən geniş tamaşaçı kütləsi cəlb etmək üçün məşhur aktyorlardan və reklamlardan istifadə edilir.

“Əgər siz *blokbaster* dənizində şah əsər tapa bilmirsinizsə, deməli yaxşı axtarmırsınız. Bu gün istər son dərəcə baha, istərsə də ucuz başa gələn filmlər və video, ya da sellulid üzərində çəkilir, amma sənət baxımından da inkişafdadır. Sadəcə olaraq, bu gün çəkilən filmlərin çeşidi son dərəcə genidir” [23].

Yeni əsrdə slənqlərin yayılması ideyasını bir çox dilçilər, jurnalistlər, reklamçılar. PR texnologiyaya sahəsindəki mütəxəssislər dəstəkləyirlər. Yerli və xarici kivi-lərdə slənq leksikasının belə geniş istifadəsinin səbəbləri də buradan qaynaqlanır.

Sosial media saytlarında və mətn məktublarında rast gəlinən slənqlər artıq dilin lüğət tərkibinin bir hissəsini əhatə etməyə başlayıb. Kommunikasiya sahəsində aparılan araşdırmalar göstərdi ki, mətnə slənqlərin istifadəsi ədəbi

dilə mənfə təsirini göstərsə də, qeyri-rəsmi danışğımızda nitqə ekspressivlik qatır. Digərləri iddia edirlər ki, internet slənglərin istifadəsi yeni sözlərin yaranması və yayılmasına icazə verərək dil bacarıqlarını inkişaf etdirir.

KİV bir çox ölkələrdə cəmiyyətin əhəmiyyətli bir hissəsi üçün dildə səlahiyyətli rol tutur. Eyni zamanda, KİV-in dili nitqin baş rol modeli olmağa faktiki olaraq iddia etsə də, o, dil normalarının, dilin qrammatikasının qorunub saxlanması üçün əsas vasitə deyildir. Çünki daima yenilik, ekstremal ifadə axtarışında olan KİV-in dili nəinki dil, həmçinin etik normaların da sərhədlərini aşacaqdır.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində:

1. Cəfərov S., Qarayev A., Cəfərova K. Avropa mənşəli sözlərin qısa lüğəti, Bakı, 1999
2. İzahlı iqtisadi terminlər. Bakı, 2002
3. Məhərrəmli Q.M. Jurnalistikanın əsasları. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2012
4. Məhərrəmli O.M. Kino, televiziya, radio terminləri. Bakı, Ensiklopediya, 2002
5. Yaqubova Təhminə. Azərbaycan mətbuat dilində alınmalar (1999-2000). Bakı, 2008

Rus dilində:

6. Егошина Н.Б. Употребление сленгизмов в СМИ как результат лексического заимствования// Гуманитарные науки. 4 (2) 102-107
7. Обвинцева О.В. Политический жаргон как средство экспрессивности в текстах СМИ// УДК 81'37 ББК 81.025.7+80.74+66, Уральский федеральный университет, Екатеринбург

İngilis dilində:

8. Farmer J. Slang and Its Analogues. Past and Present: A Dictionary, Historical and Comparative, of the Heterodox Speech of All Classes of Society for More Than Three Hundred Years. New York, 1965
9. İzmaylova G., Zameletdinova G. Features of Youth Slang Functioning//International Journal of Humanities and Cultural Studies. ISSN 2356-5926, 2016, August, p. 563-572

İnternet resursları:

10. <http://axar.az/news/reportai/94001.html>
11. <https://vapon.az/category/d%C9%99b/page/1/>
12. https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet_mem
13. <https://www.bbc.com/azeri/blog-43085784>
14. <http://a24.az/twitter-vumoru-en-gulmeli-tvitler/>
15. <http://xeberler.az/new/details/twitter-de-bir-davlasimina-105-min-istevir-20175.htm>
16. <https://kavzen.az/blog/finance/139092.1.avropa-monetaritifaq%C4%B1n%C4%B1n-t%C9%99kam%C3%BC1%C3%BC-v%C9%99-m%C3%BCisir-v%C9%99ziyy%C9%99ti.html>
17. <http://enter.news/az/news/interesting/27890/deputat-iclasa-idxunla-geldi#.W9zZsdUzbs0>
18. <http://minval.info/az-rbaycanin-yadda-qalan-trollari-onlar-kiml-rdir-fotolar/12938>
19. <https://www.bizimvol.info/news/86374.html>
20. http://www.faktxeber.com/News_h492915.html
21. <http://libre.az/?p=1714>
23. <https://www.bbc.com/azeri/vert-cul-38044346>

Acar sözlər: sləng, media mətn, sivi sləng, veniyetmə sləngləri, kiv

Key words: slang, media text, political slang, teen slang, mass media

Ключевые слова: сленг, медиатекст, политический сленг, молодежный сленг, масс медиа

Резюме

Использование сленговых слов в СМИ

Сленг (англ. slang) — набор особых слов или новых значений уже существующих слов, употребляемых в различных группах людей (профессиональных, общественных, возрастных и так далее). Сленг часто берёт из социальных сетей как знак социальной осведомлённости и обмена знаниями о массовой культуре. Эта специфическая ветвь сленга стала более распространённой с начала 2000-х годов в результате роста популярности социальных сетей. Часто отдельные субкультуры создают сленг, который участники используют, чтобы ассоциировать себя с группой или выделять посторонних.

Summary

The use of slang words in mass media

Slang is language (words, phrases and usages) of an informal register that members of particular in-groups favor (over the common vocabulary of a standart language) in order to establish group identity, exclude outsiders, or both. Slang is often taken from social media as a sign of social awareness and shared knowledge of popular culture. This particular branch of slang has become more prevalent since the early 2000s as a result of the rise in popularity of social networking services. Often, distinct subcultures will create slang that members will use in order to associate themselves with the group, or to delineate outsiders.

Rayci: dos. Y.M.Hacıyeva